

megoszlását. A névanyag szociális tényezők szerinti vizsgálata a többségében parasztlakta településeken kevés különbséget mutat, legfeljebb az iskolamesterek, falusi tanítók családtagjainál érzékelhető innováció a névválasztásban. A fejezet a becézett alakok tárgyalásával zárul.

A hetedik fejezet (176–209) a névanyag 918 német, illetve a német közösséghez tartozó családnévének az elemzésével foglalkozik, és közli a keresztelőkönyvekben több mint 50-szer előforduló utónevek és variánsaik listáját (176–7). A szerző sorra veszi a korpusz idegen eredetű (szláv, francia, magyar) családnéveit és német családnévtípusait. Különösen érdekes a vizsgált terület 7 kiválasztott családnévének (*Amrein/Amrain, Auerbach/Aurbach, Hauck, Leithold/Leitold, Reichard/Reichardt, Timmer, Weinhardt*) a német családnévátlasz adott térképlapjaival való összevetése (182–8), új megállapításokkal gazdagítva a németek betelepülésével kapcsolatos ismereteket. Itt olvashatók a magyarországi német névanyagra ható hármass nyelvű környezet (magyarországi német nyelvjárás, német köznyelv, többségi magyar nyelv/nyelvjárás) adta írásbeli változatok és ezek kialakulása is. Az asszimilációs folyamatokkal összefüggésben tárgyalja a szerző a keresztelőkönyvekben nyomon követhető névmagyarosításokat, és röviden áttekinti az asszonynévhasználatot is. A fejezet végén három rövidebb rész foglalkozik a gyakori családnéviek elkülönítésére szolgáló ragadványnevekkel, a helyre utaló (pl. *A. 'Alsó, M. 'Mittlere'*), illetve magyar és német nyelvű előtagokkal, valamint a névtagok sorrendjével. Az utóbbit a magyar és az indoeurópai névsorrend különbözősége miatt természetesen meg határozta az anyakönyvezés nyelve (latin, ill. magyar), így a kérdés vizsgálatában a további források (pl. sírkövek) különösen fontosak.

Az utolsó fejezetben (209–18) az összefoglalás mellett, zárásként a szerző felhívja a figyelmet a témában rejlő további lehetőségekre. A kutatás ugyanis módszerei révén tovább ösztönözheti a magyarországi németekkel kapcsolatos személynévtani vizsgálatokat. A kötet végi függelék (218–50) tartalmazza a vizsgálati periódusok keresztnévlistáit is.

3. SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ monográfiája a személynévkutatás egy elhanyagolt területére, a magyarországi német beszélőközösség kereszt- és családnévhasználatára irányítja a figyelmet. Az interdiszciplináris megközelítés hozzájárul a vizsgált közösségekben zajló asszimilációs és akkulturációs folyamatok névhasználat általi bemutatásához, ösztönzést adva további vizsgálatokhoz is, hogy a HUTTERER által megfogalmazott kívánalmaknak megfelelően a magyar és a német névkutatás testvérként kapcsolódják össze.

NÉMETH LUCA ANNA

**ПАВЛО ЧУЧКА: СЛОВ'ЯНЬСКІ ОСОБОВІ ІМЕНА УКРАЇНЦІВ.
ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК**

[Az ukránok szláv személynevei. Történeti-etimológiai szótár]

Ліра, Ужгород, 2011. 428 lap

PAVLO CSUCSKA, az Ungvári Nemzeti Egyetem ukrán nyelvészprofesszora évtizedek óta kutatja szűkebb páttriájának, Kárpátaljának a családnéveit. Eredményeit 2005-ben történeti-etimológiai szótár formájában adta közre (ismertetését l. NÉ. 2009. 31: 267–71).

A családnévszótár elkészülte után figyelme az ukrán személynevek szláv rétege, tulajdonképpen a világi személynévadás felé fordult, s ennek köszönhetően jelentette meg 2011-ben újabb etimológiai szótárát Ungváron. Hiánypótló jellegű a mű, az ukrán névtani szakirodalomban hasonló jellegű kiadvány ugyanis eddig még nem született. A szótár impozáns terjedelmű, 428 oldalon 2352 személynevet, illetve ezek variációit mutatja be, s közli a nevek eredetmagyarázatát. Bár ez a szám első olvasatban nem tűnik alacsonynak, meglepő a szerző megállapítása, mely szerint a szláv eredetű nevek az ukrán személynévadásban a teljes névállománynak mindössze a 3-4%-át teszik ki. Ez a kereszténység térhódításával magyarázható, amelynek következtében (különösen a 16. századtól kezdve) a hagyományos nevek kiszorultak a névadásból.

Az etimológiai szótár bevezető részében a szerző ismerteti a kötet készítése során alkalmazott alapelveket és módszereket. Mindenekelőtt a címben szereplő „ukránok szláv személynevei” kifejezés fogalmát egyértelműsíti. Célja nem az összes, ukránok által viselt név, hanem azok közül csak a szláv eredetűek vizsgálata. Fontos szempont számára a névviselő etnikai hovatartozása, mert így minimálisra csökkenthető a módszertani hibák száma. A szótár anyagából azonban nem világos, hogy a névviselőkre vonatkozó kritériumot hogyan érvényesíti. Mindenesetre az utolsó oldalon az „Ukrán etnikai területek térképe” címet viselő rajz sejtetni engedi, hogy Ukrajna mai területén kívül olyan vidékek lakosságát is ukránnak tekinti, mint Dél-Beloruszlia, az Ukrajnával határos oroszországi részek, Kelet-Szlovákia vagy Észak-Erdély, így az itt előforduló szláv neveket is bevonja vizsgálati körébe. Az általa felhasznált történelmi (különösen kárpát-aljai, lengyelországi, bukovinai) források azonban nagyon ritkán utalnak a névviselő nemzetiségére. Ez a módszertani elv éppen ezért nemhogy egyértelműsítene, hanem – további kérdéseket felvetve – bizonytalanná teszi a vizsgálat hitelességét. Hiszen egyáltalán nem biztos, hogy a vegyes lakosságú Ungban egy szláv nevet viselő személy csak ukrán (ruszin?) nemzetiségű lehetett, illetve egy bukovinai, dél-máramarosi, délszláv nevű ember is nagyobb eséllyel volt román, mint ukrán.

A szláv eredetű nevek a szerző meghatározása szerint: 1. eredeti szláv nevek, amelyeket az ukránok az ősszláv, óorosz vagy óukrán nyelvekből örökölték; 2. szláv etimológiájú nevek, amelyek a legtöbb mai szláv nyelvben használatosak, de az ősszláv nyelvből való származtatásuk nem bizonyított; 3. újabb keletkezésű ukrán nevek, amelyek szláv nevek alapján jöttek létre; 4. szláv személynevek, amelyek más névtípusokból (pl. helységnevekből) jöttek létre szláv névadással. Bár a szerző igyekszik figyelembe venni e szempontokat, egy-egy név kapcsán vitába bocsátkozhatunk vele. Többek között ilyen a *Ласлоб*, amely ugyan valóban szláv eredetű, de a magyarban nyerte el mai alakját (*László*), így az visszakölcsönzés a magyar nyelvből. Ennél is egyértelműbb azonban a szerző következtetlensége például a *Блажій*, a *Шварн* és *Глиб* nevek esetében: az előbbit ugyanis valamely szláv nyelv helyett a gör.-lat. *Blasius* 'Balázs' név származékeként magyarázza, míg a *Шварн*-ról azt írja, hogy a szlovákból került át. Csakhogy ott német jövevényszónak számít, így egyik sem tekinthető szlávnak a felsorolt szempontok alapján. A *Глиб* névvel is hasonló a probléma: óskandináv, esetleg ógermán előzménye lehet, így szintén nem felel meg a szláv nevekkel szemben támasztott követelményeknek.

A vizsgált névkorpusz korát tekintve igencsak vegyes képet mutat, hiszen az ősszláv eredetű nevek mellett a legújabb, Ukrajna függetlenségének elnyerése (1991) után keletkezett személyneveket is bemutatja. Némiképp zavaró az a módszertani eljárása, hogy nemcsak az egyelemű, hanem a kételemű névadásban előforduló szláv neveket is bevonja

vizsgálatainak a körébe, így a világi egyénnevek és a családnevek egyaránt szerepelnek a kiadványban.

A szótár két különálló, mégis szervesen összetartozó részre oszlik: a szerző külön vizsgálja a férfi- és női neveket. A nevek betűrendben szerepelnek az ukrán helyesírásnak és hangjelölésnek megfelelően, követve a szótár egyik vezérelvét: „egy név – egy szócikk”. Címzőként a személynév mai, ukrán irodalmi nyelvi formája szerepel, a történelmi névalakokban előforduló, de már nem használatos ószláv betűket mai megfelelőik helyettesítik. A szerző kinyilatkoztatott célja volt a szótár elkészítésekor, hogy azt ne csak a filológusok, névkutatók, hanem a történelem, kultúra, nemzeti hagyományok iránt érdeklődő hétköznapi olvasók is haszonnal forgathassák. Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy a kötet szócikkeinek szerkezete némileg eltér a hagyományos szótári felépítéstől: elsőként ugyanis a név eredetét mutatja be, majd ezt követően példákat hoz a név legkorábbi írásos adataira, s ha van ilyen, a rokon szláv nyelvekben és helységnevekben való előfordulására is. Ez az eljárása azonban nem egységes, az információk sorrendjét gyakran változtatja, l. pl. a *Dancs* (Данч) név szócikkét: „A *Dancs* férfinév a XV–XVII. század során élt, de csak Máramarosban: 1412: *Danch Sypus*, Hódpaták (Bélay 146), 1470: *Danch*, Váncsfalva (Bélay 213) stb. A *Dancs* személynév a *Dancsa* névből keletkezett a név végi *-a* lekopásával. A *Dancs* név nagyon korán megjelenik a kárpátaljai ukránok körében családnévi szerepben, ld. 1389: *Dancs Andras*, Podhering (Lehoczky 655), 1543: *Dancz Ilye*, Fejéregyház (Bélay 139), 1715: *Dan. Dancz*, Nagybocksó (Bélay 129).” Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a *Dancs* név minden bizonnyal magyar eredetű. A szótár névanyagának részletes ismertetésére természetesen nincs lehetőség, ezért csak az ukrán személynévadás legfontosabb jellemzőit mutatom be a szótár anyaga alapján. A 2352 név megoszlása erős férfifölényt jelez, a szótárban ugyanis 2058 férfi- és 294 női név található. Az etimológiákat böngészve átfogó képet kapunk az ukrán világi személynévadásban szerepet játszó legfontosabb motivációs tényezőkről. A magyar névadáshoz hasonlóan az ukránoknál és őseiknél is elsősorban a kívánságnevek (Дажбог 'Isten adja', Добрович 'Jótevő', Дорогожит 'Kedves életű', Желізко 'Vas', Жизномир 'Békében élő', Здоровко 'Egészséges', Кохан ~ Любим 'Szeretett', Надія 'Remény' stb.), a külső vagy belső tulajdonságot jelölő leíró nevek (Безнос 'Orr nélküli', Белоус 'Fehérbajszú', Богат 'Gazdag', Глух 'Süket', Голод 'Éhség', Зуб 'Fog', Малий 'Kicsi', Мовчан 'Hallgató', Мудра 'Bölcs', Рад 'Vidám' stb.), a születés körülményeire utaló nevek (Понеділок 'Hétfő', Середа 'Szerda', П'ятниця 'Péntek', Крачун 'Karácsony', Безділ 'Nagyapátlan', Блізнюк 'Iker', Пізняк 'Késő', Внучко ~ Онук 'Unoka', П'ятко 'Ötödik', Первул 'Első', Продан 'Eladott', Празник 'Ünnep' stb.), a foglalkozásnevek (Богатир 'Lovag', Ваїда ~ Воевода 'Vajda', Витязь 'Vitéz', Воїн ~ Войник 'Harcos', Збої 'Rabló', Золотар 'Ötvös', Кенез 'Kenéz', Козак 'Kozák', Король 'Király', Крайник 'Soltész, kenéz', Мужик 'Paraszt' stb.) és az óvónevek (Неживий 'Nemélő', Незнан 'Ismeretlen', Некрас ~ Неліп 'Nemszép', Найдєн 'Talált' stb.) alkotják a legkorábbi rétegeket. Meglepő a növénynévi (Береза 'Nyírfa', Дуб 'Tölgy', Ліпа 'Hárs', Лотух 'Lapu', Малина 'Málna', Смерека 'Fenyő' stb.) és állatnévi eredetű (Баран 'Bárány', Ворона 'Varjú', Воробей 'Veréb', Бичко 'Bika', Борсук 'Borz', Голуб 'Galamb', Жаба 'Varangy', Жук 'Bogár', Кролик 'Nyúl', Курка 'Tyúk', Каня 'Kánya', Лебідь 'Hattyú', Коза 'Kecske', Кит 'Macska', Коса 'Rigó', Одуд 'Búbosbanka' stb.) metaforikus nevek nagy száma. A korai névadásban előfordult a többnevűség, s a nevek egyáltalán nem voltak állandóak.

A névanyag jelentős részét képezik a hagyományos, a szláv nyelvcsalád minden ágában megtalálható összetett nevek, melyek a békével (pl. *Ладимир, Будимир, Держимир, Станимир, Боримир, Хотимир, Любомир, Драгомир, Богомир*; vö. *мир* 'béke'), háborúval és harccal (pl. *Радивой, Будивой, Судивой, Боривой, Война, Войник, Войнята*; vö. *вой* 'harc, harcos'), dicsőséggel (pl. *Бранислав, Златислав, Хотислав, Гостислав, Любослав, Радослав, Домослав, Дорослав, Братслав, Изяслав*; vö. *слав* 'dicsőség'), hatalommal (pl. *Влад, Владимир, Владислав, Всеволод, Синеволод, Біловолод*; vö. *влад* 'hatalom') kapcsolatosak.

A női nevek körében a legjellemzőbb csoportot a megfelelő férfinévből létrehozott, ún. „nőiesített” nevek (*Бажана, Богдана, Богуслава, Борислава, Володимира, Вячеслава, Голуба, Драгомира, Звонимира, Златослава, Любомира, Тихомира* stb.) és a bóknevek alkotják (*Зірка* 'Csillag', *Златиця* 'Aranyos', *Зоря* 'Hajnal', *Іскра* 'Szikra', *Квітка* 'Virág', *Красава* 'Szépség', *Ластівка* 'Fecske', *Лілея* 'Liliom', *Люба* 'Szerelem', *Надія* 'Remény', *Радка* 'Öröm', *Ружа* 'Rózsa', *Славка* 'Dicsőség', *Сніжинка* 'Hópehely' stb.).

Érdekes adalékkal szolgálnak a mai ukrán névadási szokásokhoz az újabb keletkezési személynevek, amelyek az ezredfordulón, Ukrajna függetlenné válása után jöttek létre. A nemzeti értékek felé fordulás nemcsak a régi nevek felelevenítését hozta magával, hanem új, a hagyományokon alapuló nevek megalkotását is ösztönözte. Az újítási hajlam elsősorban a női nevekre jellemző: *Бажана, Божедана, Вацлава, Верба, Веснянка, Владислава, Власта* stb., míg a férfinevek között ritkábban találkozhatunk új személynevekkel (*Бистрий, Братислав, Зорій, Зорян, Ростик, Ясен* stb.). Létrehozásukban a régi szláv névanyag és az ukrán névadási szokások játszottak szerepet, de több név új átvételként került át más szláv népek névadásából (*Горянка, Злата, Млада* stb.).

A szótár végén található szóvégmutató szótár lehetőséget nyújt az egyes névképzők, illetve összetett nevek esetében az utótagok gyakorisági vizsgálatára. Egy gyors áttekintés nyomán azonnal szembevetődik, hogy a leggyakoribb összetételi tagok a *-слав(a)* (164), a *-мир(a)* (89), a *-бор* (21) és a *-гость* (17). A névképzésben jellegzetes ukrán személynévképzők vesznek részt. A legaktívabb a *-ко* és a *-ка* kicsinyítő képző: az előbbi 314 (pl. *Глібоко, Зубко, Молодко, Веселко*), az utóbbi 104 névben szerepel (pl. *Малишка, Ватрушка, Сливка, Свинка*). A gyakori képző közé tartozik még az *-ан* (pl. *Вовкан, Сухан, Добран*), *-ик* (pl. *Молодик, Білик, Мудрик*), *-ець* (pl. *Краснець, Чернець, Жданець*), *-ша* (pl. *Войтиша, Небойша, Мируша*), *-ча* (pl. *Станча, Гальча, Данча*), *-аш* (pl. *Богдаш, Домаш, Войташ*), *-ош* (pl. *Виткош, Татош, Дідош*), *-уш* (pl. *Богуш, Дрімуш, Требуш*), *-ота* (pl. *Бабота, Милота, Самота*), *-ята* (pl. *Голята, Дитята, Сердята*) és a szinte mindegyik női névben szereplő *-а/-я* (pl. *Чеслава, Красава, Ярмила, Драгиня, Рахиня*).

Az már az első néhány szócikk alapján feltűnik, hogy a szerző leginkább a kárpátaljai névgyűjtéseit felhasználva állította össze névanyagát. Történelmi adatainak jelentős hányada származik ugyanis beregi, máramarosi, ungi településekről. Egyéb magyar vonatkozású adatokra vadászva hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a több évszázados magyar–ukrán (ruszin) együttélés a történelmi Magyarország északkeleti vidékén a névrendszer jelentős egymásra hatását okozta. Különösen hasznos lehet a szótár a személynevek kutatói mellett a helynévkutatók számára is, elsősorban azoknak, akik a ruszinok által lakott megyék (Abaúj, Zemplén, Ung, Bereg, Máramaros) településneveit vizsgálják. A ruszin–ukrán eredetű helységnevek megfajtése során ugyanis gyakran ütközhetünk

abba az akadályba, hogy nincs szótárazott formája a helynév alapjául szolgáló személynévnek, vagy nehezen hozzáférhető. Ennek a problémának a kiküszöbölésében is segítséget nyújt a szótár: l. pl. *Занько* > *Zanyka*, *Имста* > *Misztice*, *Збин* > *Zbuna*, *Ждинь* > *Zsdenyova*. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy több esetben maga a szerző is csak a helységnevből rekonstruálja az alapjául szolgáló személynevet, ami a köznévi eredetű nevek esetében tévedéshez is vezethet: pl. *Ждимир* > *Zsdimirpatak* 'békét váró', *Голята* > *Holyatin* 'kopasz, tar', *Угля* > *Uglya* 'szén', néhány etimológiája pedig egyértelműen téves, ezért érdemes alaposabban megvizsgálni magyarázatait (l. pl. *Перечин* > *Perecseny*, *Бронька* > *Varanka*, *Борша* > *Borsa*).

SEBESTYÉN ZSOLT

EMILIA ALDRIN
NAMNVAL SOM SOCIAL HANDLING. VAL AV FÖRNAMN
OCH SAMTAL OM FÖRNAMN BLAND FÖRÄLDRAR
[Az elnevezés mint szociális aktus. Szülők keresztnév választása és annak
megvitatása Göteborgban 2007–2009 között]
Edita Västra Aros, Uppsala, 2011. 297 lap

1. EMILIA ALDRIN önálló kötetként megjelent munkájában szociolingvisztikai és identitáselméleti szempontból elemzi a szülők keresztnév választását. A vizsgálat célja megfigyelni, hogy a szülők a névadás folyamatát hogyan használják fel különböző identitások létrehozására. A kutatás két részből állt: a szerző kérdőívekkel és csoportos interjúkkal is gyűjtött adatokat. Mindkét felmérés Göteborgban zajlott. A kérdőívek kitöltésében 621 szülő vett részt, mindegyikük gyereke 2007-ben született. A kérdőív eredményeit ALDRIN először kvantitatív módszerekkel elemezte, aztán statisztikai korrelációs vizsgálatot végzett. A csoportos interjúkon 23 szülő vett részt, gyerekeik 2008-ban születtek. Ezek a családok Göteborg más-más részeiben élnek, és különböző társadalmi rétegeket képviselnek. Az interjúkat többféle szempont szerint elemezték (tematikus, interakciós szociolingvisztikai és kategorizációs analízis). Mindezeket a forrásokat és módszereket felhasználva a szerző bemutatja, hogyan kaphat szociális jelentést a névválasztás.

2. Hogyan lehet a szülői névadó tevékenységet identitáselméleti nézőpontból vizsgálni? EMILIA ALDRIN hangsúlyozza, hogy az elnevezést folyamatnak, nem pedig egyszerű performatív aktusnak tekinti. Anyaga tanúsága szerint több szakaszra bontja ezt a folyamatot: az inspiráció szakaszára, az összehasonlítás, próbálgatás, megbeszélés, formalizálás szakaszára, végül egy narratív szakaszra, mely azután valósul meg, hogy a nevet kiválasztották a szülők. Ezek a szakaszok nem választhatók el élesen egymástól, sorrendjük sem kötött. Az, hogy az elnevezésen belül melyik szakasz a hangsúlyos, mindig függ az aktuális helyzettől, a kulturális tradícióktól, a divattól, a szinkrón és diakrón diskurzusoktól, valamint a makroszociális struktúráktól. Az elnevezés nem lehet teljesen szabad választás, mindig beágyazódik egy tágabb keretbe. A szerző szerint a keresztnév